

מבט על, 24 ביוני 2012, גיליון מס' 348

**דוח המבקר על השרפה בכרמל:
משמעויות כוללות להיערכות החזית האזרחית**

מאיר אלרן

דוח המבקר (דוח ביקורת על השרפה בכרמל - דצמבר 2010 מחדלים, כשלים ומסקנות, יוני 2012) עורר, כרגיל, סערה מקומית וזמנית בתקשורת ובציבוריות הישראלית. עיקר הסערה התמקד, כרגיל וכצפוי, בשאלות הפוליטיות של אחריות הדרג המדיני לאסון שהתרחש בראשית דצמבר 2010 ולמחדלים הקשים שנחשפו בתפקודה של מערכת כיבוי האש. עם כול החשיבות שיש לסוגיה זו, הטענה המובילה של מאמר זה היא שעיקר חשיבותו ותרומו של דוח המבקר, שהוגדר על ידו כאחד הקשים שפרסם, היא בחשיפת האמת המרה על החזית האזרחית בישראל בעת הזו ועל מידת מוכנותה הבלתי מספקת למקרי חירום צפויים. בכך חוזר המבקר על דוחות רבים וקשים אחרים שפרסם בשנים האחרונות, בהן הוא זועק וקובל שוב ושוב, אולי ללא הועיל, על ההיערכות הלקויה של המדינה ושל גורמי הטיפול מול תרחישים צפויים של אסונות מידי הטבע ומידי אדם. כך מציין המבקר כי "אירוע השרפה בכרמל הוא מעין משל לסיכונים שבפניהם עלולה לעמוד המדינה בעתיד" וכי "המוכנות לכיבוי השרפה יכולה לשמש משל למוכנות המדינה לאירועי אסון המוני, כמו גם למצב חירום לאומי".

על ארבעה יסודות חיוניים עומדת עגלת ההיערכות ההולמת לחירום:

הראשון: מוכנות אופרטיבית סבירה של כול אחד מהגורמים הרבים הפועלים במסגרת החזית האזרחית לצורך צמצום הנזקים של אסון המוני. במקרה זה חשף המבקר שוב "ליקויים, כשלים ומחדלים חמורים הנוגעים למערך הכבאות וההצלה, למשטרת ישראל... וכן לגורמים נוספים הנוגעים לכיבוי ולמניעת שרפות בהיקף נרחב, ובהם רשויות מקומיות... ומערכת הביטחון". גם אם במוקד הביקורת עמדה הפעם החוליה הידועה כחלשה במערכת – מסגרות כיבוי האש (שגם אם זכו לחיזוק מסוים מאז, היא עדין רחוקה מאד מלעמוד ברמה נדרשת) – הרי שגם גופים אחרים נמצאו כמתפקדים בצורה בלתי מספקת, כמו גם מידת מוכנותם לשעת חירום. נזכיר כאן כמשל בולט את הרשויות המקומיות, חוליה חיונית בכול מענה לאסון המוני – שזכו לביקורת נוקבת של המבקר בדוח קודם מדצמבר 2011.

השני: שיתוף הפעולה בין הגופים הפועלים במסגרת החזית האזרחית. זהו מושכל יסודי ומחייב. אין שום מצב חירום בו יכול גוף אחד, גדול ככול שיהיה, כמו פיקוד העורף, למשל, להתמודד לבדו עם האתגרים. עבודה משותפת ומתואמת היא הכרחית ומחייבת הכנה מקדימה, תכנון, תרגול והשקעת אמצעים. והנה שוב מציין המבקר את ה"ליקויים כבדי המשקל בסדרי הפיקוד והשליטה של הארגונים הנזכרים וליכולת התיאום ושיתוף הפעולה ביניהם בעת אירוע כזה". ספציפית קובע המבקר בין היתר כי "צה"ל והמשטרה עדיין אינם מתואמים ביניהם באופן מספק בנושא ניהול אירועי חירום בעת שגרה בעורף ישראל". זו בשורה קשה המחייבת תיקון מיידי, לא רק בתפיסת עולם, ביצירת שפה משותפת, בהיערכות מערכתית בין ארגונית, ובניהול הערכות מצב משותפות, אלא גם לצורך מיצוי התיאום, באמצעות הטמעת כלי פיקוד ושליטה, הקמה ותרגול של חמ"לים משותפים ופריסה של אמצעי תקשורת אמינים. מהדוח מסתבר שוב שאנו עוד לא שם.

השלישי: בסיס נורמטיבי-חוקתי מחייב ומוטמע לצורך הטיפול בעורף בחירום. בעניין זה חוזר המבקר על המלצתו בדוח על מלחמת לבנון השנייה, כי "על הממשלה לתת דעתה לנושא התשתית הנורמטיבית לטיפול בעורף בחירום, כדי שתוכל להוציא לפועל באופן מיטבי את מדיניותה והחלטותיה בנושא". מאז, למרות ניסיונות חוזרים ונשנים, חוק העורף, האמור לרכז "את כל העניינים הנוגעים לטיפול בעורף בעתות חירום, להבהיר את מדרג הסמכויות ותחומי

האחריות של כל אחד מהגופים המטפלים בעורף בחירום וכן להגדיר את קשרי הגומלין ביניהם, אינו מצליח להבשיל. יש בכך משום ליקוי יסודי, המחייב תיקון מיידי.

הרביעי: קביעה ברורה של האחריות והסמכות לגבי ההתכוננות וההפעלה של החזית האזרחית בישראל. גם נושא זה אינו מוסדר ומותיר פתח רחב לחיכוכים, אי הבנות, ולפעילות מפוזרת ובלתי מתואמת של הגופים השונים. גם כאן חוזר המבקר על קריאותיו מדוחות קודמים, כולל המלצתו בדוח על מלחמת לבנון השנייה, כי על הממשלה "לבחון את האפשרות שגוף לאומי מרכזי יחזיק בידיו את כלל הסמכויות ותחומי האחריות בנושא וירכז את כל הטיפול בעורף בעתות שגרה ובעתות חירום כאחד". הקמת "רשות חרום לאומית"-רח"ל ב-2007 והקמת המשרד להגנת העורף ב-2011 לא שינו מן היסוד את המצב החוקתי והמעשי של העדר "בעל בית" בתחום חיוני זה.

יש לזכור שהשריפה בכרמל, למרות שגבתה מחיר יקר של 44 הרוגים באסון האוטובוס, הייתה אפיזודה מאותרת וקצרה. מן הסתם צפויים לישראל בעתיד אירועים חמורים ומושכים הרבה יותר, העלולים לגבות מחיר יקר. כול עוד לא תשתנה מין היסוד הגישה הנוכחית, המוצאת לנכון להאיר ולהאדיר את ההתקדמות שחלה (ואכן כזו חלה בשנים האחרונות) במצב מוכנות החזית האזרחית, וכול עוד לא תיכנס ממשלת ישראל לעובי הקורה, תקבל החלטות מחייבות ותוודא פעולות מעשיות בארבעת התחומים שנמנו לעיל, לא יהיה שינוי של ממש במצב המוכנות של החזית האזרחית, מול האיומים הגוברים עליה מבחוץ. במציאות הפוליטית-ארגונית במדינת ישראל, אין מנוס מכך שראש הממשלה יממש את בכירותו וייקח על עצמו משימה חשובה זו. לאחרונה התבשרנו, כי ראש הממשלה מרכז דיונים עתיים, תכופים ורצופים, ומקדם החלטות מעשיות בתחומי העורף. אם יהיה לזה המשך, יהיה בכך אות וסיכוי לתחילת תהליך של שינוי חשוב לטובה בתמונה המערכתית העגומה שצויר שוב המבקר.

המכון למחקרי ביטחון לאומי
מבט על, 24 ביוני 2012, גיליון מס' 347

דוח המבקר על השרפה בכרמל: משמעויות
כוללות להיערכות החזית האזרחית
מאת: מאיר אלרן